

УДК 343.1:341.231.14

О.І. АРСЕНІ,

Харківський національний університет
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИКА НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ПРОКУРОРА ЗА ФАКТОМ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Ключові слова: прокуратура, процесуальний керівник, досудове розслідування, кримінальне провадження

Протягом 2014–2017 років криміногенна ситуація в сучасному українському суспільстві, залишається досить складною. Це спричинено насамперед тим, що процес реформування суспільного життя України поєднаний із подоланням низки труднощів економічного, політичного, й організаційного характеру, зумовлених перехідним етапом у розвитку країни та проведенню антитерористичної операції на сході держави. Це, у свою чергу, призводить до поширення злочинних діянь, що стають на заваді нормальному розвитку демократичних змін, становленню України як соціально орієнтованої правової держави.

У зв'язку з викладеним особливо актуальним стають питання процесуальних повноважень прокурора у кримінальних провадженнях за фактом викрадення людини.

Одним із традиційних напрямків удосконалення процесуальних повноважень прокурора є покращення теоретичного забезпечення, що досягається за допомогою приділення їй з боку науковців належної уваги [1].

Зважаючи на предмет дослідження, доцільним приділити увагу публікаціям тих вчених-юристів, які досліджували питання керівної функції прокурора у кримінальних провадженнях за фактом викрадення людини.

В науці достатню увагу приділено кримінально-процесуальним функціям прокурора.

Зокрема, в роботах Ю.М. Грошевого, В.С. Зеленецького, О.М. Ларіна, В.М. Савицького, М.С. Строговича, І.В. Тирічева під функцією розуміють певні напрями діяльності суб'єктів кримінального процесу, зумовлені їх роллю, призначенням або метою участі у кримінальному провадженні, які різняться за особливими, безпосередніми цілями, що досягаються у підсумку провадження в справі [2; 3, с.47; 4, с.188; 5, с.30; 6, с.5; 7, с.23].

Так, у дисертації В.В. Ольшевського «Розслідування та попередження викрадення людини, вчиненого з корисливих мотивів» (2005) розглянуті питання, пов'язані з: 1) кримінально-правовою і криміналістичною характеристикою викрадення людини, вчиненого з корисливих мотивів; 2) початковим етапом розслідування викрадення людини, вчиненого з корисливих мотивів [2].

Серед положень даної дисертаційної роботи особливої уваги заслуговує зміст розділу 2 «Початковий етап розслідування викрадення людини, вчиненого з корисливих мотивів». Так, у даному розділі роботи В.В. Ольшевський поділяє процес розслідування на два етапи: початковий і наступний та зазначаючи, що в основі такого розподілу лежать процесуальні рішення і зміст конкретних завдань, розв'язуваних у процесі розслідування злочинів будь-якого виду.

За результатами дослідження автором зроблено наступні висновки:

1. Для сучасної вітчизняної правознавчої практики досить новим залишається такий різновид злочинного посягання, як викрадення людини. Кримінальні правопорушення за фактом викрадення людини здебільшого вчиняються з корисливих мотивів та спонукання особи – потерпілого до певних дій. Зазначений вище вид злочину набирає поширеності, у зв'язку з нестабільністю правової системи Держави та з розбалансуванням соціального механізму. Кримінальне правопорушення за фактом викрадення людини можна віднести до злочину, який є особливо суспільно небезпечним для людини та полягає у зневазі до її життя, здоров'я, гідності і честі.

У судово-слідчій практиці, на сьогоднішній день, міститься певне коло питань та проблем при проведенні досудового розслідування та судового розгляду кримінальних справ за фактом викрадення людини. Дуже часто зустрічаються випадки штучного приховування злочинів зазначеної категорії справ під іншими видами злочинів, наприклад: вбивства, вимагання та інше. Зазначене пояснюється тим, що у ході організації розкриття кримінального правопорушення за фактом викрадення людини виникає дуже багато труднощів у процесі досудового розслідування.

2. Злочинні дії у кримінальних правопорушеннях за фактом викрадення людини складаються з трьох елементів: захоплення, вилучення людини зі звичайної їй сфери перебування, укриття людини в іншому місті.

3. Встановлено класифікацію жертв у кримінальних правопорушеннях за фактом викрадення людини. У зв'язку з цим зазначені першочергові слідчі дії на початковому етапі розслідування даної категорії справ [2, с.181–185].

Отже, незважаючи на значну кількість проблемних питань, що були розглянуті у дисертації В.В. Олішевського, слід констатувати, що, по-перше, вказаний автор приділив увагу лише окремим аспектам розслідування та попередження викрадення людини, вчиненого з корисливих мотивів, а саме лише з боку діяльності слідчих та оперативних співробітників правоохоронних органів. По-друге, під час написання зазначеної дисертаційної роботи автор враховував радянське законодавство, яке сьогодні застаріле та не актуальне. По-третє, В.В. Олішевський не приділив достатньої уваги тому, що головну роль відіграє саме прокурор, який є процесуальним керівником у кримінальних провадженнях за фактом викрадення людини.

Також варто зазначити, що окремі питання обраної тематики досліджувалися у монографіях таких авторів, як: А.В. Баб'як, Л.А. Мазур, І.О. Крепаков, М.В. Стащак «Наукові та організаційно-правові засади протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного

злочинним шляхом»; О.О. Ганжа, О.О. Деревягін, М.В. Стащак, К.В. Шахова, В.В. Шендрик «Оперативно-розшукова протидія діяльності організованих груп, які готують вчинення крадіжок із квартир»; О.І. Голиш, С.М. Бортник, М.В. Стащак, В.В. Шендрик «Теорія і практика оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері водокористування» [8–10].

Так, у монографії «Наукові та організаційно-правові засади протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом» (2014) розглянуті питання, пов'язані з: 1) науковими та правовими засадами протидії підрозділам карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом; 2) організаційними засадами протидії карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом [8].

Отже, зі змісту означеної монографії випливає, що її автори розглядали окремі засади розкриття злочинів підрозділами карного розшуку; організацію розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів минулих років підрозділами карного розшуку у рамках дисертаційного дослідження Я.О. Морозова. В свою чергу, проблеми організації отримання первинної оперативно-розшукової інформації у наукових працях розглядали В.М. Атнажитов, В.Г. Бобров, А.С. Вандишев, Д.В. Гребельський, А.Г. Лекарь, А.Г. Маркушин, С.С. Овчинський, В.Г. Самойлов, Г.К. Сінілов; організацію отримання первинної оперативно-розшукової інформації за допомогою методів ОРД вивчали О.Ф. Долженков, В.М. Загіка, А.П. Кіцул, С.Б. Мелешев, В.Л. Ортинський, М.Б. Саакян, В.П. Сапальов, А.Ф. Ткач, І.І. Шинкаренко, М.О. Янковий; організацію отримання первинної оперативно-розшукової [11] інформації за допомогою засобів ОРД досліджували Л.Д. Біленчук, В.Ю. Журавльов, Н.С. Золотар, Е.Г. Коваленко, М.М. Перепелиця; організацію формування і розстановки осіб, які конфіденційно співробітничать з ОВС, вивчали А.В. Губін, Е.О. Дідоренко, В.І. Тищенко, Г.Ф. Чеботарьов; організацію ефективного оперативного обслуговування

підрозділами карного розшуку розробляли Б.І. Бараненко, Г.М. Бірюков, В.Г. Камиш [12, с.79–80]; особливості організації оперативної комбінації підрозділами кримінальної міліції окреслив у кандидатській дисертації В.В. Шендрік [13]; окремі аспекти організації попередження та розкриття розбійних нападів оперативними підрозділами, зокрема службою карного розшуку, були предметом досліджень А.Г. Лісового, І.В. Мисловського та В.О. Сілюкова [14–15]. В цілому можна зазначити, що в означених роботах звернено увагу на загальні вимоги проведення досудового розслідування та на недосконалість законодавства з теоретичної та практичної точки зору в частині взаємодії підрозділів розшуку з дільничними інспекторами міліції, підрозділами Державної пенітенціарної служби та іншими при розслідуванні злочинів пов'язаних з обігом майна одержаного злочинним шляхом.

У монографії «Оперативно-розшукова протидія діяльності організованих груп, які готують вчинення крадіжок із квартир» (2016) розглянуті питання, пов'язані з: 1) теоретичними та правовими засадами оперативно-розшуковими протидіями діяльності організованих груп, які готують вчинення крадіжок із квартири; 2) особливостями виявлення та попередження оперативними підрозділами національної поліції діяльності організованих груп, які готують вчинення крадіжок із квартир. Можна зазначити, що значну увагу проблематиці протидії крадіжкам різного виду, зокрема із квартир громадян, приділено у галузі криміналістики, кримінології та кримінального процесу.

Так, автором виділено важливий аспект в частині отримання чи надходження первинної оперативно-розшукової інформації про діяльність організованих груп, які готують вчинення крадіжок із квартир громадян для швидкого, неупередженого досудового розслідування.

У монографії «Теорія і практика оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері водокористування» (2016) більш чітко окреслено проблеми, які впливають на ефективність

тактики оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації про злочини у сфері водокористування та інших сферах, зокрема:

- незначний стаж оперативної роботи оперативних працівників кримінальної поліції;
- відсутність у значної частини оперативних працівників належних професійних якостей;
- недосконалість оперативно-розшукового законодавства у частині прав оперативних підрозділів;
- низький рівень матеріально-технічного забезпечення;
- відсутність розвідувальних підрозділів, які б систематично на конспіративній основі здійснювали пошук первинної оперативно-розшукової інформації та надавали її оперативним підрозділам для вирішення завдань ОРД та кримінального провадження.

Разом із цим, найбільший інтерес для нас становлять дисертаційні дослідження О.В. Вишні, Д.Ю. В'юнника, В.В. Зарубей, М.В. Капустіної, О.Ф. Кобзаря, П.О. Кудлая та О.О. Юхна.

Дисертації О.В. Вишні, М.В. Капустіної, П.О. Кудлая та О.О. Юхна мають відношення до проблематики протидії крадіжкам державного та особистого майна громадян на залізничному транспорті. До їх здобутків можна віднести:

- розробку кримінологічної та криміналістичної характеристик крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті (зокрема, вчинених злочинними групами) та систематизацію типових ознак окремих елементів, їх конкретних складових;
- надання класифікації причин та умов, які сприяють скоєнню крадіжок у сфері залізничного транспорту, їх вивчення та інтеграцію до єдиного детермінаційного комплексу вчинення злочинів даного виду;
- визначення та обґрунтування, з урахуванням пріоритетності, актуальних завдань органів внутрішніх справ на транспорті щодо попередження крадіжок приватного майна

громадян на пасажирському залізничному транспорті;

– визначення напрямків та форм попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті;

– визначення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених злочинними групами, і надання алгоритму дій слідчого щодо їх розв’язання;

– розробку напрямів удосконалення форм взаємодії слідчих, оперативно-розшукових, експертних органів із відповідними службами залізниці на етапах виявлення та розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті;

– розгляд основних положень організації і тактики проведення окремих слідчих дій при розслідуванні крадіжок вантажів неповнолітніми із рухомого складу залізничного транспорту;

– виокремлення типових слідчих ситуацій, що складаються на початковому етапі розслідування, окреслення типових слідчих версій та основних напрямів розслідування крадіжок вантажів;

– вироблення напрямків застосування можливостей позаштатних негласних працівників у процесі виявлення крадіжок вантажів на залізничному транспорті [9, с.26–28; 15, 16, 17].

За результатами аналізу дисертаційних досліджень можна констатувати, що в них тема процесуального керівництва за фактом викрадення людини розглядалась фрагментарно та й тільки в одній роботі.

У зв’язку з вище викладеним слід зазначити, що розглянуті роботи розкривають загальний порядок досудового розслідування злочинів у відповідних сферах. Їх аналіз дозволяє зробити висновок, що доволі вузько розглянуто один із аспектів комплексної проблематики процесуального керівництва прокурора у кримінальних провадженнях, у тому числі за фактом викрадення людини; застосовувалось не чинне, на даний час, законодавство; не визначено місце прокурора у кримінальних провадженнях, як процесуального

керівника за фактом викрадення людини та найголовніше те, що жодна з написаних робіт не зазначає речаги керування процесуальним керівником слідчими під час досудового розслідування зазначеної категорії справ і відповідальності останніх за невиконання, несвоєчасне виконання вказівок прокурора (процесуального керівника).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганжа О. О. Теоретичні засади протидії крадіжкам із квартир громадян оперативними підрозділами ОВС України // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22 листопада 2013 р.). Харків : ХНУВС, 2013. С. 182.

2. Ольшевський В. В. Розслідування та попередження викрадення людини, вчиненого з корисливих мотивів: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. – 211 с.

3. Уголовный процесс : учеб. для вузов / под. общ. ред. проф. П. А. Лупинской. М. : Юристъ, 1995. 544 с.

4. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. М. : Наука, 1968. Т.1. 470 с.

5. Савицкий В. М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. М. : Наука, 1975. 43 с.

6. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. М. : Юрид. лит., 1986.

7. Кримінальний процес України: підруч. / за ред. проф. Ю. М. Грошевого та доц. В. М. Хотенця. Х. : Право, 2000. 494 с.

8. Баб’як А. В., Мазур Л. А., Крепачков І. О., Стацак М. В. Наукові та організаційно-правові засади протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом : монографія / за заг. наук.ред. С. М. Гусарова та В. В. Шендрика. Львів: В. Д. «Панорама», 2014. 160 с.

9. Ганжа О. О., Деревягін О. О., Стацак М. В., Шахова К. В., Шендрик В. В. Оперативно-розшукова протидія діяльності організованих груп, які готують вчинення крадіжок із

квартир: монографія. Харків : Діса плюс, 2016. 168 с.

10. Голиш О. І., Бортник С. М., Стащак М. В., Шендрик В. В. Теорія і практика оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері водокористування: монографія / за заг. наук. ред. В. В. Шендрика. Харків : Панов, 2016. 166 с.

11. Горбачевський В. Я. Організаційні заходи розкриття умисних убивств минулих років: навчальний посібник. К. : КНУВС, 2007. 72 с.

12. Крепаков І. О., Стащак М. В., Шендрик В. В. та ін. Теорія і практика протидії вимаганням оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України: монографія. Львів : Галицька видавнича спілка, 2012. 246 с.

13. Шендрик В. В. Оперативна комбінація: теоретико-правові та організаційно-тактичні основи (за матеріалами діяльності кримінальної міліції): дис. ... кандидата юрид. наук :

21.07.04. Харків, 2004. 192 с.

14. Силуков В. О. Организация и тактика раскрытия серийных разбойных нападений: дис. ... кандидата юрид. наук : 21.07.04. Харьков, 2003. 167 с.

15. Вишня О. В. Особливості виявлення та розслідування викрадань на залізничному транспорті : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2005. 21 с.

16. Капустіна М. В. Методика розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених злочинними групами : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2007. 20 с.

17. Кудлай П. О. Криміналістична характеристика та особливості розслідування крадіжок вантажів, скоєних неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2010. 15 с.

Арсені О. І. Проблематика наукової розробленості процесуального керівництва прокурора за фактом викрадення людини // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 2. С. 5–9. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_2_3.pdf

На підставі аналізу існуючих точок зору стосовно процесуального керівництва за фактом викрадення людини виказує власне бачення зазначеної проблеми. Доведено, що стан наукової розробленості стосовно процесуального керівництва прокурора за фактом викрадення людини залишається досить низьким.

Арсені О.І. Проблематика научной разработанности процессуального руководства прокурора по факту похищения человека

На основе анализа существующих точек зрения относительно процессуального руководства по факту похищения человека выражает свое видение данной проблемы. Доказано, что состояние научной разработанности относительно процессуального руководства прокурора по факту похищения человека остается достаточно низким.

Arseni O.I. The Problem of Research is Elaborated Procedural Guidance Prosecutor Charges of Kidnapping

Author based on an analysis of existing viewpoints regarding procedural guidance into the kidnapping betrays his own vision of the problem. Simultaneously, the author of the article proved that the state of scientific elaboration procedure regarding the leadership of the prosecutor on the fact of kidnapping remains very low.